

AĞAÇ - ORMAN ÜZERİNE

Prof. Dr. Arif AKMAN

Bir süre önce gazetelerde çıkan bir haberi birçoklarımız okumuştur (1). Haber şöyle idi: Filipinler'de 10 yaşının üzerindeki sağlıklı bütün yurttaşlar, 5 yıl süre ile her ay bir ağaç dikme ile yükümlü tutulmuştur. Bu yükümlülüğü yerine getirmeyenler para cezasından ve vatandaşlık hakkının yitirmesine kadar çeşitli cezalara çarpıtılacaklardır!

Kuşkusuz bu gibi bir uygulama ancak Filipinler'in devlet başkanı Ferdinand Marcos'un yönetimi gibi totaliter bir rejimde söz konusu olabilir. Bununla birlikte bu uygulama, üzerinde durulacak kadar önemli olsa gerektir. Yurdumuz gibi ormanları ve bitki örtüsü alabildiğine yok edilmiş bulunan bir memlekette bu gibi girişimleri, kuşkusuz demokratik yollardan millete maletmek, ağaç ve doğa sevgisini gönüllerde bir vatan borcu olarak uyandırmak gerekir.

Ağaç ve orman bir memleketin süsü olduğu gibi, ormanlar bize temiz hava hazırlayan, iklimi ayarlayan, yağış getiren ve bu yağışları toprağa emzirek suyu toprakta depo eden ve bir kelime ile doğanın su düzenini düzenleyen aynı zamanda toprağı erozyona karşı koruyan çok değerli varlıklardır. Orman ve bitki örtüsü olmazsa sel, seylap verimli bitki topraklarını sürükler, bu toprakları yel üfürür sel götürür, bunun sonucu da verimli tarlalar birer sel ağız olur, taş, çakıl ve molozlarla örtülür!

1964 yılında Irak Hükümetinin davetlisi olarak bir grup öğrenci ve bir kaç öğretim üyesi arkadaşla Irak'a gitmiş ve Bağdat'ta kaldığımız sürece Dicle kenarındaki bir otelde konuk edilmiştik. Bir sabah otelin bahçesinde gözlerim Dicle sularına takılıp dururken, gözümün önünde Dicle boz renkte ve âdeta cıvık boz bir bulamaç gibi akıp gidiyordu. Dicle'nin bu boz rengi ve bulanıklığı, bizim vatan topraklarının sürüklenmesinden ileri geldiğini hüznle düşündüm. Yalnız Dicle değil, Fırat da aynı işi daha büyük ölçüde durmadan yaparak doğu illerimizin topraklarını sürükleyip ta Basra körfezine taşımaktadır.

Yurdumuzdan sürüklenen bu toprakların Mezopotamya'da oluşturduğu alan, akıllara durgunluk verecek kadar büyük ve geniştir. Şöyle ki; Sümerler'in başkenti olup uygarlığın beşiği sayılan, Tevrat'a göre de Hz. İbrahim'in doğum yeri olan Ur kenti, Hz. İbrahim'in doğduğu sırada, yani M.Ö. 2000 yıllarında 100 bin nüfuslu bir sahil kenti imiş (2). Bugün ise, yani 4000 yıl sonra Ur kentinin harabeleri, Basra körfezinden 200 kilometre içeride bulunmaktadır!

Kuşkusuz yurdumuzdan sürüklenmiş ve sürüklenmekte olan toprakların günahının hepsi bize yüklenemez. Zira çok eski çağlardan, yani Prohatti ve Hitit'lerden beri Anadolu, Mezopotamya ve Mısır'a kereste veren bir bölge olmuştur (3). Hatta, bugün artık bu ormanlardan kalmışımıdır bilmiyorum, güneydeki Amanos dağlarına eski çağlarda "Sedir Ormanı" denirmiş (4), yani Amanos dağları sedir ağaçlarıyla kaplı imiş.

Biand'a göre (5) doğu illerinin ormanlarındaki asıl tahribat, M.Ö. 7. yüzyılda başlamıştır. Bununla birlikte Roma İmparatoru Julian M.S. 363 yılında Pers Kralı II. Şapur ile savaşta tutuşmak üzere ordusu ile doğuya doğru ilerleyip Habur suyunu geçip Persler'in sınırlarına girerken oralarda yaban eşek sürülerinin ve arslanların bulunduğu dair işaretler görmüşlerdir ki, bu da oraların ormanlarla kaplı olduğunu gösterir (6).

Bugün dahi doğu illerimizin çoğunun kereste ve yakacağı yine bu illerimizdeki ormanlardan sağlanmakta, fırınlar, haşamlar, kireç ve kömür ocakları, sobalar ve evlerin ocakları buraların meşe ormanlarını durmadan yutmaktadırlar. Buralardaki geniş meşe ormanları balta yemekten artık birer çalılık durumuna gelmiş ve ormanlıktan çıkmışlardır!

Çok eski çağlarda Anadolu genel olarak yüzeyinin % 75'inden fazlası ormanlarla kaplı imiş. Bugün ise bu oran % 10-12 tahmin edilmektedir. Dahası var: Biz tuz gölleri çevresinin çok eskiden beri ağaçsız ve çıplak olduğunu sanardık. Oysa böyle değilmiş! Tuz gölü çevre-

sindeki bir çok höyük ve eski yerleşim tepeleri, vaktiyle bir kültür yöreni imiş (3). Buralarda yapılan kazılarda bulunan kalıntılardan, eski çağların vejetasyonu ve favnası ile bugünkülerin aynı olmadığı anlaşılmıştır. Zira Alacahöyük'te bulunan rilyeiflerden ve geyük ile yaban domuzu kemiklerinden anlaşılmaktadır ki, o çağlarda buralarda adı geçen hayvanların yaşayabileceği orman ve sulak yerler bulunmakta idi. O kadar ki, Alişar'da bulunan levhalarda Hitit kralı Anitta bir seferden dönerken bir çok arslan, kaplan, yaban domuzu, bataklık domuzu, ayı vb. yaban hayvanlarını avladığı ve bunları sevdiği tanrılarına adadığı yazılıdır (3).

Başka bir örnek daha: M.S. 4. yüzyılın ilk yarısında Roma İmparatoru Constantius, Kayseri yakınlarındaki bir mâlikânesine arasıra istirahat için gelip oralarda vahşi hayvanlardan arslan, kaplan ve ayı avı yaparmış (6).

Seneler öncesi bir inceleme gezisi için Tokat'a giderken, Çamlıbel'den geçtikten sonra yüksekçe bir yerden bakıldığı zaman ta ufuklara kadar düz, dalgalı ve engebeli alan ve bütün çevre, İç Anadolu'da her zaman tanık olduğumuz gibi, ağaçsız, kuru uzayı gittiğini görmüştüm. Oysa "Evvel zaman içinde" buraların tümüyle ormanlık olduğunu ve kağnılarla gidildiği zaman arabalarının ağaçlara sürtünerek gittiklerini yaşlılar anlatmışlardı.

Yine hikâye ederler ki, 1916'da bir Amerikan ziraatçı buraların ormanlarla kaplı olduğunu görmüş, rastlantı bu ya, gel zaman git zaman aynı kimse İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Tarım Bakanlığı'nda tarım uzmanı olarak memleketime gelip buraları tekrar gördüğü zaman alanın çirçiplak durumuna hayretle bakarak: "Bir memlekete ödev olarak verilse ancak bu kadar başarı sağlanır" demiş!

Lisede Türkçe ve Edebiyat hocamız bize "Güzel Yazılar" adındaki kitaptan pasajlar okuttuğu zaman bu kitapta "İkiyüzlü Kuruşa Bir Asır" parçasını hüznle hatırlarım. Bu parçanın yazarı Ahmet Hikmet bir gün Boğaziçi'nde gezerken uzaklardan balta seslerini duymuş ve seslerin geldiği tarafa gittiği zaman bir kaç baltacının göklere uzanmış levend ağaçları kesip durduklarını görmüş ve sorduğu zaman, "koruluğun 250 kuruşa satıldığını söylemişler!

Evet, Boğaziçi'nde kavak ve söğüt ağacı pek bulunmaz. Kesilen bu ağaçlar en az 4 nesillik çam ağaçları olsa gerek. İşte biz Boğaziçi'ni, Büyük ve Küçük Çamlıca tepelerini böyle çıplak duruma getirecek kadar başarı göstermişizdir ve halâ da bu başarıyı göstermekteyiz! Ünlü Alman Mareşali Moltke yüzbaşı iken Sultan Mahmut

zamanında 1835-1839 yıllarında olmak üzere 4 yıl bizde hizmet etmişti. Anılarında (7), Bizans zamanında boğazın her iki yakası ormanlarla örtülü idi, şimdi ise çıplak ve işlenmemiş tepeler haline, yalnız vadilerde kümeler halinde görkemli yeşillikler var, diyor.

Kuşkusuz Anadolu'muzun çıplak duruma gelmesinin bütün günahı bizim değil. Örneğin Ankara'daki Roma Hamamı, ki bu hamam Roma İmparatorluğu'nun Asya tarafındaki parçasında en büyük hamam imiş, kimbilir ne kadar orman kül etmiştir (8).

Bu hamamı görmeyenlere görmelerini salık veririm. Hamamda yalnız yıkanacak kısım değil, çok geniş olan bütün hamam alanını ısıtacak ve âdeta kalorifer düzeni olarak tanımlanacak bir düzen bulunmaktadır. Memleketimizde 20 yıldan fazla bir süre arkeolojik kazılar ve araştırmalar yapan Kurt Bittel adındaki ünlü Alman arkeologu, bu Roma hamamının çapının 220x160 metre ve belki de daha fazla bir genişlikte olduğunu ve ta Bizanslılar zamanına kadar kullanılmış olacağını, yalnız hamamın değil, eklerinin de ısıtıldığını ve 500 yıllık bir süre içinde bir çok ormanların kül olmasına neden olduğunu yazmaktadır (9).

Ama, çok eski çağlara gitmeye gerek kalmadan şu gerçek de var: Yıldırım ile Timur Çubuk ovasında savaşa hazırlandıkları sırada Timur fillerini meşe ormanları içinde saklamıştır. Buna göre o zamanlar Ankara çevresi meşe ormanları ile kaplı bulunmakta idi. Bugün ise yalnız Hacı Kadın deresinde bu meşelerin bir iki cılız mümessilleri kalmış bulunmaktadır.

Dahası var: Halikarnas Balıkcısı (Cevat Şakir), Zaro Ağa'nın askerlik yaptığı sıralarda Ankara'dan Eskişehir'e giderken ormanlar içinden geçmiş olduğu yazmaktadır (10). Zaro Ağa uzun yaşamış bir kimse olup sanırım 155 yıl yaşamıştı, ölümü de 1955'lerde olacak. Zaro Ağa'nın askerliğini 20 yaşında yaptığını kabul edersek, şu halde yaklaşık 135 yıl önce Ankara ile Eskişehir arası ormanlıkmış. Şimdi bu durumu tasavvur etmek bile güç olsa gerek!

Şu halde gerek imparatorluk ve gerek Cumhuriyet döneminde ormanların tahrip edilmesinde bizim günahımız da az değildir. Kaldı ki "Cebel-i Mubah" deyimini herhalde başkaları icat etmedi. Bunun anlamı, dağı, daha doğrusu ormanlara girip ağaç kesmekte, ormanları açmakta bir sakınca yoktur, buna kimse karışmaz, bu işi herkes yapabilir, demektir! İşte bu kafa ile ormanlar büyük ölçüde yok edilmiştir. Ancak Cumhuriyet döneminde ormanlar devletleşti-

rilmiş ise de, orman kıyımı yine, hem de büyük ölçüde sürüp gitmiştir ve gitmektedir.

İşin tuhaf yönü şu ki, herkes ormanların yararlı olduğunda birliktir, ama yine de ormanların kesilmesi, yakılması ve açılması bir türlü önlenememektedir. Oysa yurdun çıplak ve kuru duruma gelmesi sel, seylaplara ve dolayısıyla erozyona neden olması hep bitki örtüsünün yok edilmesi sonucudur.

Uzmanların yaptıkları hesaplara göre her yıl erozyonla sürüklenip giden verimli topraklarımız, 18 santimetre kalınlığında bir yere serilse, genişliği orta büyüklükteki bir ilimize eşit bir alanı alacak bir düzey tutar. Bunun anlamı da, Birand'ın dediği gibi, genişliği değişmeyen vatan düzeyinde üretim alanı, yaşam alanını daraltmakta, bir kelime ile vatan küçülmektedir (11).

1962 yılında Karapınar'ın erozyon yüzünden uğramış olduğu felâket, gözümüzü açması gereken bir işaret olmalıdır. O yıl, Konya'nın bir ilçesi olan Karapınar'da erozyon yüzünden ekinlerin % 100'ü harap olmuştur.

Karapınar ve yöresindeki erozyonu, ora halkının kendileri bu belayı yaratmışlardır. Şöyle ki, aşırı otlatmaktan dolayı çevrenin bitki örtüsü hatta köklerine kadar yok edilmiştir, üstelik bir de oralarda yetişen ve boyları 50-60 santimetre olan kara yavşan otları da süpürge yapmak ve yakacak olarak sökülümüş, böylece otlatların bitki örtüsü yok edildiği için kumullar oluşmuş, rüzgâr, fırtına kumları Karapınar ve köylerinin damlarının içine kadar sürüklemiştir. Hatta Karapınar'ın yanından Ereğli'ye giden asfalt yoldan geçen araçlar yollarını göremedikleri için durup kalmışlardır!

Nihayet erdemli bir idareci olan o zamanki Karapınar kaymakamı, Devlet Babayı imdada çağırılmış ve aynı zamanda basın da alarına geçmiştir. Felâketi gören Devlet Baba yardım elini uzatmış, Toprak-Su teşkilâtı el koyarak, bu teşkilâtın Karapınar'daki genç ziraat yüksek mühendislerinin himmetleri ve olağanüstü çabaları sayesinde 10 yıl içinde orasını âdeta bir cennete çevirmişlerdir. Görmeyenlere Karapınar'ı görmelerini salık veririm.

Karapınar mucizesini yaratan genç idareci ile teknik elemanlarımız herhalde Atatürk'ün Ankara Orman Çiftliği girişiminden esinlenmiş olsalar gerektir. Atatürk bugünkü Orman Çiftliği'nin yerinde bir çiftlik kurmak girişimini açıkladığı zaman, yerli ve yabancı uzmanlar o çıplak, kıraç ve bataklıkta bir çiftlik kurulamayacağını söyle-

mişlerdi. O zaman Atatürk, evet, burası Ankara'nın kenarında hem bataklık, hem çorak, hem de kötü bir yer. Ama, burasını biz ıslâh etmezsek kim gelip ıslâh edecek, demiş ve işe başlanmasını emir buyurmuşlardır.

Bugün Atatürk Orman Çiftliği Ankara'nın yanibaşında yeşil bir vaha durumuna almış ve böylece Ankara halkının nefes alacakları ve boş zamanlarında hoşça vakit geçirecekleri bir gezi ve eğlence yeri olmuştur.

Sorun odur ki, memleketin her tarafında birer Ankara Atatürk Orman Çiftliği ve Karapınar mucizesi yaratmak gerekir. Orta Asya'dan gelip buradan bir vatan edindik. Artık başka bir diyara gidip de orada yeni bir vatan edinmek olanağı söz konusu olamayacağına göre, bu vatani çöle çevirmek değil, yaşanacak bir durumda bulundurmamak ve torunlarımıza bugün yediğimiz dedelerimiz gibi değil, abadan bir vatani miras bırakmak çabasının göstermek başlıca görevimiz olmalıdır.

Bunu nasıl yapabiliriz? Kanımca başlıca şu önlemler alınmalıdır: Bugün artık lekeler halinde kalmış bulunan ormanlarımızı iyice koruyarak açmaları, yangınları ve kaçak kesmeleri ciddi olarak önlemeli ve politik düşüncelerle orman bakımından herhangi bir ödün vermemek çabasına girmeliyiz.

Orman öyle bir organizmadır ki, dokunulmadığı takdirde toprağını kendisi hazırlayıp yavaş yavaş genişler, gelişir ve çevresine yayılmaya başlar, yeter ki onu rahat bırakalım.

İkincisi bugün orman içinde ve çevresinde yaşayan ve 8 milyon olduğu söylenen halkın geçimini sağlamak gerekir. Öyle bir geçim ve iş olanağı ve alanı ki, ormanda, ya da orman çevresinde yaşayan orman köylüsü, ormanın kendi yaşamı için mutlaka gerekli olduğu inanç ve bilincine varmalı ve orman tahribatının kendi yaşamı zararına olduğunu kavrayacak bir düşünce içinde olmasını sağlamalıdır.

Üçüncüsü milletçe ormanlarımızın artık tahribinin değil, genişletilmesinin bir memleket borcu olduğu inancına vararak, bilinçli ve planlı değerlendirme dışında, ormanların âdeta dokunulmaz olduğunu kafalarda yerleştirmelidir. Bunun için de aileden başlayarak okullarımızda, kent ve köylerimizde geniş bir ağaç sevgisi kampanyasına girilmelidir. Her şey aileden başlar yargısıyla ana ve babalar çocuklarına ağaç, orman, hayvan ve bir kelime ile doğa sevgisi aşılamalı, aynı zamanda ve özellikle öğretmenler ilk ve orta okullarda ağaç ve doğa sevgisini

çocuklarımızda uyandırmak için her fırsatta çaba harcamalıdır.

Bu konuda din adamlarımıza da büyük görevler düşer. Camilerde vaizler, örneğin Hz. Yusuf'un kardeşleri tarafından nasıl kuyuya atıldığını, ya da Hz. İsa'nın nasıl çarmıha gerildiğini, yahut istibranın nasıl yapılacağını uzun boylu ve bütün ayrıntılarıyla anlatmaları yanında biraz da ağacın, ormanın fazileti üzerinde durarak cemaati aydınlatmalı ve ağaç dikmenin ve ormanı korumanın bir ibadet olduğunu söylemelidirler. Hatta Diyanet İşleri Başkanlığı bu konuda metinler hazırlayarak, bu metinlerin hutbelerde ve vaizlerde okutulmasını sağlamalıdır.

Bir kaç sene öncelerine kadar ordu da ağaçlandırmada büyük çabalar harcamakta iken buna son verilmiştir. Bu çabanın yeniden canlandırılması herhalde çok yararlı olacaktır.

Sonuç olarak ağaç ve orman konusunda diyecek odur ki, aydını, idarecisi, öğretmeni, ziraatçısı ve ormancısı el birliğiyle ağaç yetiştirmenin ve ormanı korumanın ulusal ve kutsal bir görev olduğunu halka aşlamak için her türlü çabayı harcamalı, devlet de ağaçlandırmak için gerekli hiç bir fedakârlıktan kaçınmamalıdır. Bir zamanlar köylerin çevresinde koruluklar kurulmasına başlanmıştı. Bu işe yeniden ve daha ciddi olarak başlamalıdır.

Yapı kerestesi bakımından olan savurganlık da orman bakımından büyük bir rol oynamaktadır. Ormanları çok zengin olan memleketlerden örneğin yüzölçümünün % 44'ü orman olan

Avusturya'da (12), aynı zamanda ormanları çok bol olan Almanya vb. memleketlerde dahi, elektrik ve telefon direkleri betondan yapılmakta, yapılarda da iskeleler için borular, beton kalıpları için de bilmem hangi materyalden levhalar kullanılmaktadır. Bizim de bu yöntemleri, hem de daha zaruflularak, benimsememiz gerekir. İnceleme için sık sık batıya giden uzmanlarımız herhalde bu yöntemleri görmüş olacaklardır.

1. Milliyet Gazetesi, 2.12.1978.
2. Bamm, Peter 1965. Frühe Stätte der Christenheit, S. 121. Knauer Verlag München.
3. Otten, Heinrich 1966. Fischer Welgeschichte, Band 3, S. 105 - 112. Fischer Verlag Frankfurt a/M.
4. Bottéro, Jean 1965. Aynı eser, Band 2, S. 102.
5. Birand, Hikmet 1968. Alıç Ağacı ile Sohbetler, s. 255. Ongun Kardeşler Matbaası, Ankara.
6. Bidez, Joseph 1940. Julian der Abtrünnige, S. 31, 346. Rother Verlag Brünn.
7. Moltke, Helmut 1879. Briefe über Zustände und Begebenheiten in der Türkei.
8. Akman, Arif 1975. Tarımın Sesi, sayı 7, s. 20, Ankara.
9. Bittel, Kurt 1977. Deutsch - Türkische Gesellschaft - Mitteilungen, Heft 98, S. 1 - 9, Bonn.
10. Halikarnas Bahıççısı (Cevat Şakir) 1971. Mavi Sürgün, 2. baskı. Remzi Kitabevi, İstanbul.
11. Birand, Hikmet 1969. Karapınar Olayı ve Erozyon, s. 11 - 22, Ankara Üniversitesi Yayınları No. 66.
12. Akman, Arif 1976. Miras Yediler Gibi. Tarımın Sesi, sayı 10, s. 9, Ankara.

● **Bir bireye yapılan adaletsizlik bazen halka hizmettir.**

JUNIUS

● **Henüz hiç kimse hainliğin derinliklerine hemen ulaşamadı. Burada hepimiz bir ihtiraslı fakirlik hali içinde yaşıyoruz. Doğruluk tek asalettir.**

JUVENAL

● **İtaat etmek idare etmekten daha emniyetlidir.**

Thomas A. KEMPIS

● **Tereddüt edenin sözünü keserler.**

Franklin JONES

● **Aslanla buzağı beraber yatabilirler, fakat buzağının gözüne pek uyku girmez.**

Woods ALLEN

● **Sabır acıdır, fakat meyvesi tatlı.**

ROUSSEAU